

การเขียนวรรณกรรมอานิสงส์ภาคอีสาน

ผศ.ดร.สมชัย ศรีนอก

หัวหน้าภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์

อีสาน เป็นภาคที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางวัฒนธรรม พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยอดีต สิ่งที่แสดงให้เห็นคือ หลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดี และอักษรศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้าน อักษรศาสตร์ พบว่ามีวรรณกรรมภาคอีสานจำนวนมาก ซึ่งสามารถจัดแบ่งได้ถึง ๑๐ ประเภท^๑ ซึ่งปรากฏ มีวรรณกรรมพุทธศาสนาซึ่งสามารถแบ่งเป็นประเภทย่อย ๆ ได้อีกถึง ๕ ช้อย่อย^๒ ซึ่งในระยะเวลาที่ผ่านมาวรรณกรรมประเภทวรรณกรรมพุทธศาสนามักจะถูกกลบเกลี้ยงที่จะกล่าวถึงมากที่สุดในภาคอีสาน ซึ่ง ธวัช ปุณโณทก กล่าวสรุปปัญหา คือ ความไม่ชัดเจนว่าวรรณกรรมเรื่องใดเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนา เช่น วรรณกรรมบางเรื่องจัดอยู่ในประเภทวรรณกรรมนิทาน แต่ตอนเริ่มเรื่องกล่าวว่าเป็นชาติหนึ่งของ พระพุทธเจ้า หรือตอนท้ายเรื่องมีประชุมชาดก และวรรณกรรมอีสานเป็นลักษณะการประสมประสาน กล่าวคือ วรรณกรรมหนึ่งเรื่องมีเนื้อหาเป็นทั้งวรรณกรรมคำสอน เป็นทั้งวรรณกรรมพุทธศาสนา^๓ อีกทั้งการศึกษาด้านวรรณกรรมอีสานมักจะไปติดที่สุนทรียะแห่งวรรณกรรม ซึ่งวรรณกรรมพุทธศาสนา มักจะเน้นหนักในเนื้อหาสาระ จนมีความอ่อนด้อยด้านสุนทรียะทางวรรณกรรม^๔

วรรณกรรมอานิสงส์ภาคอีสานนั้น มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานทั้งในอดีตและในปัจจุบัน เช่น วรรณกรรมอานิสงส์ภาคอีสาน มีอานิสงส์การทำบุญในจารีต ๑๒ ถึง ๑๐ เดือน ขาดเพียงเดือน ๒ (บุญคุณลาน) และเดือน ๗ (บุญข้าฮะ) สิ่งเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่า การทำบุญตามฮีต ๑๒ ในแต่ละเดือน อย่างเคร่งครัดนั้น ชาวอีสานรับรู้ และเข้าใจอานิสงส์ของการทำบุญเป็นอย่างดี โดยผ่านกระบวนการ เทศนาอานิสงส์หลังจากทำบุญในเดือนนั้น ๆ แล้วเสร็จ นอกจากนี้ วรรณกรรมอานิสงส์ยังส่งผล ต่อแนวคิด และวิถีการทำบุญที่อยู่นอกเหนือจารีตทั้ง ๑๒ และถือว่าเป็นอัตลักษณ์ของชาวอีสาน เช่น

^๑ โครงการปริญญาเอกโทศึกษา, “การสำรวจและสรุปข้อมูลเกี่ยวกับโบราณในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,” เอกสารโครงการประชุมทางวิชาการ เรื่อง การสำรวจสถานภาพองค์ความรู้จากคัมภีร์โบราณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เสนอที่ โรงแรมนิว พัฒนา จังหวัดมหาสารคาม, ๒๒ - ๒๓ กันยายน ๒๕๔๔. หน้า คำนำ (อิตสำเนา)

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมภาคอีสาน, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗), หน้า ๙๑.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๓.

การทำบุญแจกข้าว บุญบวช บุญกองฮต เป็นต้น เฉพาะอย่างยิ่งการทำบุญแจกข้าว ซึ่งชาวอีสานถือว่าเป็นการทำบุญอุทิศที่ไม่สามารถจะขาดได้ทุกครั้ง ครั้นนั้น วรรณกรรมอันสงสัภาคอีสาน จึงเป็นเสมือนตัวจักรขับเคลื่อนกิจกรรมการกุศลต่างๆ ในแต่ละเดือนของชาวอีสาน รวมถึงกิจกรรมงานบุญพิเศษที่เป็นลักษณะเฉพาะของชาวอีสาน

นอกจากนี้ วรรณกรรมอันสงสัยังได้ส่งผลถึงการสร้างวรรณกรรมเรื่องต่างๆ ในภาคอีสาน เสมือนเป็นการขับเคลื่อนให้สร้างวรรณกรรมเพิ่มมากยิ่งขึ้นในภาคอีสาน ดังเช่น อันสงสัสังขอมธาตุ ซึ่งนอกจากจะบอกวิธีการในการจัดตั้งเครื่องบูชาพระธรรมเรื่องสังขอมธาตุ และอันสงสัการฟังเรื่องสังขอมธาตุแล้วยังกล่าวถึงย่อวรรณกรรมเรื่องสังขอมธาตุว่า ผู้ใดสร้างวรรณกรรมเรื่องสังขอมธาตุแล้วนั้น มีอันสงสัมากกว่าการทำบุญกุศล และการฟังเรื่องพระเวสสันดร ดังต่อไปนี้

บุคคโล ทายโก อันว่าทายกแลอุบาสกอุบาสิกาผู้ใดได้ฟังธรรมเทศนาชื่อว่าสังขอมธาตุเจ้านี้ แม่นว่ากระทำบาปมาแต่น้อยเท่าเอ้าก็ตี **วินาสติ** ก็หากวินาสหายเสียแล **อิทิ ผล** อันนี้ก็ด้วยผลอันสงสัอันได้ฟังธรรมเทศนาแห่งสัพพัญญูเจ้าดวงวิเศษคือว่าสังขอมธาตุนั้นแล **โส บุคคโล** อันว่าบุคคลผู้ใดได้ฟังธรรมวิเศษนั้นก็บ่ห่อนได้ไปตกรรณนั้นสักเพื่อแล ผู้ใดได้เอาดอกไม้มาบูชาธรรมเทศนาสังขอมธาตุนั้นก็หากได้ผลบุญคู่บ่าตายนั้นแล บุคคลผู้ใดมีใจใสศรัทธาว่าจักเอาเทียนไปต้บูชาธรรมเทศนาดวงวิเศษคือว่าสังขอมธาตุนั้น ก็ได้คู่บ่าตายนั้นแล อันนี้พระพุทเจ้าก็เทศนาให้คนทั้งหลายแจ้งด้วยผลอันสงสัอันได้ฟังธรรมเทศนาแลได้ให้วันพอมรพยำแยงบูชานั้นก็มีแล ยังมีพญาตนหนึ่งได้ให้มหากฐิน ๑๐ กอง แลได้ฟังมหาเวสสันดร ๑๐ เพื่อก็ตี แม่นว่าให้ทานเงินค่าแลเสื้อผ้าข้างมั่งจ้วควายช้อยคนทั้งหลายทั้งมวลก็ตีแม่นว่ากองขึ้นฮอดฟ้าจาดุมมหาราชิกาก็ตี ก็สู่วามีผลอันสงสับ่อาจจักนับจักครรณนาได้แลล้ำแท้กับเท่าบุคคลผู้ใดฟังสังขอมธาตุนั้นแล^๕

เมื่อมีผู้ศึกษาด้านวรรณกรรมอันสงสัไว้แล้ว จึงควรจะมีการเชื่อมโยงความรู้ด้านวรรณกรรมอันสงสัเข้าด้วยกัน จะทำให้ภาพรวมของวรรณกรรมอันสงสัภาคอีสานมีลักษณะที่เด่นมากขึ้น และได้ข้อสรุปร่วมกันในเรื่องต่างๆ หรือองค์ความรู้ที่ปรากฏในวรรณกรรมอันสงสั ผู้เขียนได้ตระหนัก

^๕ “ฉลองสังขอมธาตุ,” วัดชมพู บ้านหนองหินใหญ่ อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด, หนังสือโบราณ, อักษรธรรมอีสาน, ภาษาบาลี/อีสาน, เส้นจาร. ม.ป.ป. ฉบับลานดับ, ไม่มีเลขที่.

ถึงเหตุผลดังกล่าวจึงสนใจที่จะทำการสังเคราะห์งานวิจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมอานิสงส์ ซึ่งจะเป็นการช่วยอำนวยความสะดวก และได้ข้อสรุปองค์ความรู้ด้านวรรณกรรมอานิสงส์ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ที่มาของวรรณกรรม

อานิสงส์ปรากฏทั้งในพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก และในคัมภีร์ชั้นหลังมา เป็นต้นว่า มิลินทปัญหา วิสุทฺธิมรรค มังคลัตถทีปนี สัทธัมมสังคหะ ปัญญาสชาดก สารัตถสังคหะ และมาเลยยเทวตเถรวัตถุ ล้วนมีแนวคิดเรื่องอานิสงส์ปรากฏอยู่ในเรื่องอยู่แล้ว ดังนั้น ที่มาของวรรณกรรมอานิสงส์ภาคอีสาน จึงไม่ใช่เป็นการได้ที่มาจากแหล่งเดียว หรือแหล่งหนึ่งแหล่งใดเพียงแหล่งเดียว แต่เป็นแนวคิดที่สืบทอดจากพุทธศาสนา และแนวคิดจากส่วนอื่นๆ ผสมผสานเข้าเป็นวรรณกรรมอานิสงส์ คือ

๑. นำรูปแบบการเล่าอานิสงส์จากคัมภีร์ทางพุทธศาสนา แต่เนื้อหาเป็นการสร้างขึ้นมาจากของปราชญ์ล้านช้าง จากจารีตทั้งสิบสองเดือน เช่น สล่องข้าวประดับดิน ฉลองกฐิน ฉลองเข้ากรรม เป็นต้น

๒. นำรูปแบบการอานิสงส์มาจากคัมภีร์สองภาคเหนือ มาปรับเปลี่ยนบริบทและภาษาให้เป็นล้านช้าง-อีสาน เช่น สล่องทุ่ง เป็นต้น

ฉันทลักษณ์ในการเขียนวรรณกรรมอานิสงส์

วรรณกรรมอานิสงส์แต่งเป็นสำนวนร้อยแก้ว ยกบาลีขึ้นตั้งแล้วแปลไปจนจบ บางส่วนมีเฉพาะภาษาไทย บางส่วนมีลักษณะฉันทลักษณ์เป็นร้อยแก้วปนร้อย บางท่อนมีสัมผัสคล้องจองแทรกอยู่แต่มีไม่มาก

รูปแบบคำประพันธ์ที่ยกบาลีขึ้นตั้งแล้วแปล เรียกว่า “นิสสัย” คือ การแต่งหนังสือหรือวรรณกรรมแปลที่มีต้นฉบับมาจากภาษาบาลี แล้วแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทย ในด้านการเรียนบาลีเรียกการแปลแบบนี้ว่า “การแปลยกศัพท์” คือ ยกศัพท์บาลีขึ้นตั้ง แล้วแปลเป็นภาษาไทย

รูปแบบคำประพันธ์แบบคำนิสสัยนี้ ส่วนใหญ่มักพบในกลุ่มวรรณกรรมทางพุทธศาสนา ภาคอีสาน ทั้งที่เป็นพระสูตร อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และชาดก เช่น พระเวสสันดร พระเจ้าสิบชาติ สารากรวิชาสูตร แหน่น้ำนมแม่ และวรรณกรรมอานิสงส์ เป็นต้น

ตัวอย่าง

เอวมเม สุตฺโต เอกํ สมยํ ภควา สวตถึยํ วิหริติ เขตวเน ตูราสํปฺริสเสทฺถึหลาย
ยังมีพญาตน ๑ พิมพิสาโร นาม ชื่อว่าพญาพิมพิสารแล ก็ได้เสวยราชาสีสมบัติ
บ้านเมืองทั้งหลายก็มีแล โส รา อันว่าพญาตนนั้นก็ให้อามาตย์ไปป่าวชาวเมือง
ทั้งหลายให้ตกแต่งข้าวน้ำโภชนะอาหารทั้งหลายแล้ว พญาก็ขึ้นขี่ช้างตัวเป็นมงคล
แล้วก็ออกจากเมืองแล้วแลเข้าไป เขตวเน สู่ป่าเซตวัน ภควา อันว่าพระพุทเจ้า
อตถิ ก็มีแล เยน ฐาเน ในสถานที่นั้น อุปฺปสิกะ มีตัวคนว่าเข้าไปแล้ว พญาก็ตกแต่ง
ข้าวน้ำโภชนะอาหารแล้วก็มอบเวนเคนให้สัพพัญญูเจ้า สตถา อันว่าสัพพัญญูเจ้า
กับทั้งอรหันตาเจ้าทั้งหลายอันได้ ๕ ฮ้อยตน ภูณชติ ก็สันโภชนะอาหารแล้วพญา
ก็ไหว้พระพุทเจ้า อหิ อันว่าผู้ข้า พิมพิสาโร นาม ชื่อว่าพญาพิมพิสารก็มักใคร่
เพื่อว่าจักฟังยังอนิสงสาอันได้ให้ข้าวน้ำโภชนะอาหารเป็นทานยังมีผละอนิสง
สาตั้งรื้อก็ข้าจา สตถา อันว่าสัพพัญญูเจ้า อาท กล่าววว่า มหาราช ตูรามหาราชแล
มากล่าวตั้งรื้อนั้นจา อลฺล บ่เพิงจาเยื้องนั้นแล สตถา อันว่าสัพพัญญูเจ้า เทเสติ
ก็เทศนา ว่า มหาราช ตูรามหาราช โย บุคฺคโล อันว่าบุคคลผู้ใดแลมาให้โภชนะ
อาหารเป็นทานแก่คนผู้หาสืลบได้ก็ดี ก็จักได้บริวารพัน ๑ มหาราช ตูรามหาราช
โย บุคฺคลผู้ใดได้ให้ข้าวน้ำโภชนะอาหารให้เป็นทาน^๖

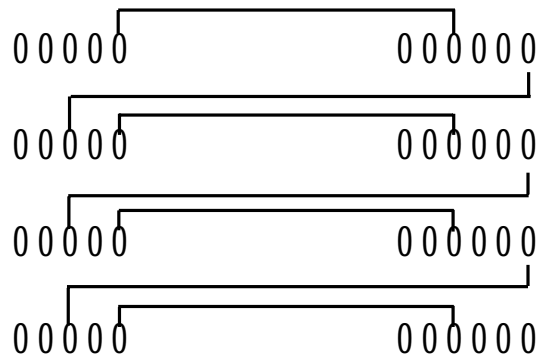
นิสสัยปนร้าย

ร้าย ออกเสียงเป็น ฮ้าย แม้ว่าจะมีลักษณะเหมือนกันกับร้ายยาวภาคกลาง^๗ แต่มีความแตกต่างกัน
เล็กน้อย ยึดสำผัสคล้องจองเป็นหลัก ไม่ได้กำหนดจำนวนคำในวรรคที่แน่นอน มีประมาณ ๔-๑๕ คำ
ตั้งแผนผัง^๘

^๖ สลองข้าวแจก. ฉบับวัดศรีเมืองคุณ บ้านเชียงพัง ตำบลนาแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. หนังสือผูก.
ฉบับลานดับ. ไม่ปรากฏปีที่จาร. ลานที่ ๑.

^๗ ธวัช ปุณฺณมทก, วรรณกรรมภาคอีสาน, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗), หน้า ๗๓.

^๘ จิรภัทร แก้วกู่, กาศัพท์กลอนอีสาน : ว่าด้วยข้อเท็จจริงวรรณกรรมประชาชน, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๕.

ตัวอย่าง

<p>...อัน ๑ อย่าหยุดยาดอุตสาหกรรม เห็นช้างม้าอยู่กลางดง อย่าเข้าไปบายนม เห็นสาวแก่อ่างกวนบาย อย่าเอาบั้งสุบลิงโค เห็นต่อนขึ้นอย่าเสพกามคุณ</p> <p>อัน ๑ อย่าปากเว้าต๊ะท่านยกตัว ตะผีบ้าแลพ่อแม่ ทหารกาเว้าอ้ออ้อย มันจักเป็นปาราชิกตัวถ้วน ๔ ๑</p> <p>อัน ๑ เหล้าเด็ดจิมแซบ อย่ามัวไปตูด เว้าอ้อแอ้หลงหล่า</p> <p>อัน ๑ อย่าหลงกินข้าวแลง ทั้งหมากพร้าวแลหมากโม อย่าเลือกเล็มหมกกินแลง ลูกไม้อันใดอย่าไปกินหมากม่วง ตั้งแต่นี้เมื่อหน้าใส่กรรม</p>	<p>อย่ากุมสาวแม่ฮ้าง เห็นหลงมาอยู่กลางเหล่า อย่าเสพสมหมาแม่ อย่าหีบชวยสบปากัง อย่าพาโลพลิกปลิ้น ปุนมาเป็นปาราชิกตัวถ้วนสามตี๋มเต้า ๓ อย่าย้วยงลายฟางต๊ะขุนนางแลพ่อค้า ตัวบ่แก้วว่าได้หลายพรรษา ต๊ะเด็กน้อยว่าเหล่นไปมา</p> <p>เหล้าแกบอันขมนัว น้ำมุดเข้าถึงคอ ถือปาราชิกตัวถ้วน ๕ แท้ดีหลี ๓ ทั้งหมากแลกล้วยง้าว ทั้งมันโ..แลหัวเผือก แสงเสยศีลชักไซ้ อย่าลวงกินหมากมี จำขนทรายบ่ให้ขาด</p>
--	--

จับแส้ฟาดจิ้งหอย	พระปิเปย (ภิปราย) ว่าไว้
ยังกินได้แต่หมากขามป้อมแลสมอ	ยังพอกินแต่เหมียง
ยังทัดเที่ยงตาวันยังกินบฮ้าย	ตาวันซ่าย ๒ นิ้วมือขวาง
พระจอมทองภูบาลเลยห้า... ^๙	

ลักษณะคำประพันธ์ร้อยแก้วส่วนใหญ่จะเป็นคำพูดธรรมดา และมีการยกศัพท์บาลีขึ้นตั้งแล้ว แปลเป็นภาษาถิ่น แต่ในบางตอนของวรรณกรรมมีฉันทลักษณ์คล้ายกับร้อยกรองอยู่ด้วย และมีการใช้ คำสัมผัสทั้งสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ ทั้งนี้เพราะว่าวรรณกรรมเหล่านี้ใช้เทศน์ ผู้แต่งพยายามใช้ ศิลปะในการแต่งให้สัมผัสกัน แต่เป็นการสัมผัสสระสั้นๆ เท่านั้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความไพเราะ ประทับใจ ผู้อ่าน ผู้ฟัง เป็นช่วงๆ ไป

ตัวอย่าง

โหนตดา ทันทที่ขาวก็ขาวงามสุทธิยั้ง มีวรรณะเพียงสิ่งสังขาร ยมยมา หยาดยาย
 ยั้งอยู่สอนลอน ทันทที่อ่อนก็อ่อนงามแกมสิ่ว ขึ้นแต่หว่างคิ้วเมื่อสอดเกศาอันนี้
 ท่อแต่จักเป็น อุปมาอุปไมยไปเทียมเหตุ ผิจักกล่าวให้หมดอุปเทศน์แท้ก็ยั้งยอม
 เหลือหลาย รัศมีแผ่ผาย ล้อมคือดั่ง แถวเพชรแก้วอ้อมคำแกมสัตรีตนฮ้อยฮอบ
 คือดั่งพระจันทร์แจ้งจอดเมืองแมน มีทั้งแสงเดือนดาวเดียรดาษ พระสุริยาสน์
 โอภาสสะพุงสู้งพันดวงสะเทืองทั้งฟ้า สู้งทั้งอินทร์เห็นทั้ง พรหม ยม ครุฑ มนุษย์
 กุมภัณฑ์ คนธรรพ์ยักษ์ อาฮักขา เทพยดา สุราสุรินทร์อินทร์พรหมชวนกันมา
 ทุกภาค ถือธุงกระดาศแลธุงชัย ธุงทองไกวแกมช่อ มีทั้งประรูปประทีปได้ติดต่อตาม
 เทียนประดับเลียนทุกภาค เครื่องหลายหลากบุชาเสี่ยสังขานต์มวลมี ชะโพนพร้อม
 ปี่อ้อทั้งปี่ห้อรซอนขับขานช้อยช่อขอดชิง ทั้งด้อยดั่งแลสวนไล่นั้นเดียรดาษ
 เพิ่งพร้อมพาทยพิณระบำสิงโชนฟ้อนลายละเมิงเมิงมายปึง กระโดนตุริยาโยเค็งครื้น
 ขับฟ้อนตื่นบุชา สาธุกการทุกแห่ง ตะบัตตะแบงเท้าถึงพรหม เสี่ยงระงมฟ้าฮ้องส่อง

^๙ กองพระคองเณร. ฉบับวัดสว่างทำสี บ้านท่าสี่ ตำบลเกาะแก้ว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. หนังสือก้อม.
 ฉบับลานดับ. ไม่ปรากฏปีที่จาร. ลานที่ ๑.

ใสสีทิวระณิทุกแห่ง ดวงแก้วแกว่งอัศจรรย์ เขาสะเมรุผ่นครีคว่าน ๆ น้ำสมุทรกว้าง
ม้างแตกดีแลกล่วงละนองเป็นข้าวตอก ดอกไม้ บูชาพระแก่นไ้ชินศาสนา...^{๑๐}

แม้ว่าฉันทลักษณ์ของวรรณกรรมพุทธศาสนาโดยส่วนใหญ่จะมีฉันทลักษณ์ร้อยแก้ว แต่ฉันทลักษณ์ดังกล่าวไม่ได้เป็นปัญหาและอุปสรรคในการสร้างเอกสารโบราณหรือวรรณกรรมพุทธศาสนาภาคอีสานของคนอีสานในอดีตเลย แต่ในปัจจุบันวรรณกรรมพุทธศาสนาไม่ได้ศึกษาอย่างกว้างขวางในวงวิชาการ อาจจะเป็นเพราะการศึกษาด้านวรรณกรรมอีสานที่ผ่านมามักจะไปติดที่สุนทรียะแห่งวรรณกรรม ซึ่งวรรณกรรมพุทธศาสนามักจะเน้นหนักในเนื้อหาสาระ จนมีความอ่อนด้อยด้านสุนทรียะทางวรรณกรรม^{๑๑}

รูปแบบของวรรณกรรมอันสงส์

๑. ส่วนเกริ่นนำ

ส่วนเกริ่นนำ หมายถึง ส่วนที่ผู้แต่งได้กล่าวเปิดเรื่อง ในส่วนเกริ่นนำนี้จะประกอบด้วยปณามวัตถุ คือบทนมัสการพระรัตนตรัย หลังจากนั้นจะมีจกณณียบทเป็นภาษาบาลีตามหลังปณามวัตถุ รวมเรียกว่า ปณามพจน์หรือบทเกริ่นนำสำหรับวรรณกรรมอันสงส์นี้ พบว่า มีการเกริ่นนำด้วยปณามวัตถุเพียง ๓ เรื่อง ได้แก่ สล่องทุงเหล็ก สล่องธาตุ และฉลองข้าวพันก้อน ด้วยบทที่ว่า นโมตสสตุฏ แผลว่า ขอความ นอบน้อมจงมีแด่พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น สำหรับวรรณกรรมอันสงส์เรื่องอื่น ๆ จะขึ้นต้นด้วยจกณณียบทแบบต่าง ๆ ดังนี้

๑.๑. จกณณียบทที่ระบุถึงอดีตกาลนิทานคล้ายกับชาดก มีจำนวน ๒ เรื่อง ได้แก่ สล่องข้าวพัน ก้อนความว่า กสสพพุทธสาสเสน ปตติถิตเ ยเว พาราณสิยํ นครเ เอโก อนารพภกถเถสิสาธโวฯ และใน สล่องฝ้ามหากจกณณณความว่า อติเต กิร กปสสทสสสาสเสน อโถภทกปตโต เอโก ปทุมุตโตโร นาม พุทโธ โลกเ อุทอุปาทิ โภ สาธโวฯ เป็นต้น

๑.๒ จกณณณียบทที่ระบุสถานที่ในสมัยที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่มีจำนวน ๑๖ เรื่อง ได้แก่ สล่องโพธิ์ สล่องหนังสือ สล่องเสดตะสัตร สล่องอัฐฐะ สล่องข้าวจี สล่องอัฐฐบริหาร สล่องพิदान สล่อง ธรรมาสน์ สล่องข้าวบิณฑิบาท สล่องพึงธรรม สล่องดอกไม้ สล่องลิม สล่องฮาวเทียน สล่องหีบ สล่อง

^{๑๐} สังฆอมธาตุ. วัดชมพู บ้านหนองหิน อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด. หนังสือผูก. อักษรธรรมอีสาน. ฉบับ ลานดับ. ไม่ปรากฏปีที่จาร. ผูกที่ ๔/๑๗/๑/๔-๔/๑๘/๑/๑.

^{๑๑} ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมภาคอีสาน, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗), หน้า ๙๑.

วัดสามวาบโองไฟ และสองน้ำสำง ตัวอย่าง จุณณียบทที่ระบุด้านที่ในสมัยที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ เช่น เอกสมิ์ กิร สมมเย สดถา เขตวนเน วิหารนโต โภสาทโวฯ เป็นต้น

๑.๓ จุณณียบทที่ขึ้นต้นด้วย เอวเม สุตฺ ฯ จำนวน ๗ เรื่อง ได้แก่ สองบวช สองทงเผิง สองสัพพทาน สองไฟดอก สองพุทธรูป สองพระธาตุทรายและสองข้าวสาก ตัวอย่างจุณณียบทที่ขึ้นต้นด้วย เอวเม สุตฺ เช่น เอวเม สุตฺ เอกิ สมมยิ ภควา สาวตถิยิ วิหารติ เขตตวนเน อนาถปิณฑิกสส อารามเม เอวเมสุตติ อาทิกิ นิตานวจจันฯ เป็นต้น

๑.๔ จุณณียบทอื่น ๆ จำนวน ๗ เรื่อง โดยผู้แต่งได้ยกเอาสุภาชิตหรือเหตุการณ์ในสมัยพุทธกาลหรือคาถาในชาดกเป็นบทตั้ง เช่น มหาโมคคณาเถรสวตถุมหิ อยมนุพพุทิกถา โภ สาธโวฯ เป็นต้น

จุณณียบทได้กล่าวถึงสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงปรารภถึงอานิสงส์อันเป็นที่มาของวรรณกรรมอานิสงส์ โดยเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสที่เขตวันมหาวิหารเมืองสาวัตถี จำนวน ๑๗ เรื่อง ที่เวฬุวันมหาวิหาร ๒ เรื่อง ซึ่งแสดงให้เห็นการบำเพ็ญพุทธกิจของพระพุทธเจ้าสอดคล้องกับพุทธประวัติที่ว่าพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เขตวันมหาวิหารเมืองสาวัตถีเป็นเวลานานถึง ๑๙ พรรษา ส่วนในวรรณกรรมอานิสงส์อีก ๑๓ เรื่อง ไม่ได้ระบุด้านที่ที่พระพุทธเจ้าทรงปรารภถึงอานิสงส์ไว้ในส่วนจุณณียบทแต่อาจมีแทรกอยู่ในส่วนเนื้อเรื่องเนื่องจากเรื่องนั้นมีมูลเหตุมาจากบุคคลหรือเหตุการณ์อื่นที่เกิดในอดีตชาติหรือในสมัยพุทธกาลที่ไม่ใช่การปรารภของพระพุทธเจ้าเอง

จุณณียบทที่ขึ้นต้นด้วย “เอวเม สุตฺ” เป็นจุณณียบทที่สำคัญที่ผู้ถ่ายทอดคือพระอานนท์ ในฐานะที่เป็นพุทธอุปัฏฐากของพระพุทธเจ้า ท่านเป็นผู้ที่รับใช้ใกล้ชิดเป็นผู้ที่จดจำข้อธรรมต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ได้เป็นอย่างดีและครบถ้วน เพราะท่านได้รับพรจากพระพุทธเจ้าว่าในครั้งใดที่พระพุทธเจ้าแสดงธรรมโดยพระอานนท์ไม่อยู่ด้วย พระพุทธเจ้าจะทรงแสดงธรรมให้พระอานนท์ได้สดับอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้น พระอานนท์จึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๑ โดยท่านเป็นผู้เล่าเรื่องการแสดงธรรมในที่ต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าและหัวข้อธรรมต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าที่ได้ทรงตรัสไว้ การที่จุณณียบทขึ้นต้นด้วย คำว่า เอวเม สุตฺ แปลว่า ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ จึงเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวจากพระอานนท์ เพราะมีบางครั้งที่ท่านไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์นั้น แต่ได้รับฟังมาจากพระพุทธเจ้าในภายหลัง การที่ผู้แต่งวรรณกรรมอานิสงส์ได้เลือกใช้จุณณียบทที่ขึ้นต้นด้วย เอวเม สุตฺ จึงเป็นการยืนยันให้ผู้รับสารได้เข้าใจว่าเรื่องนั้นมีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล และถูกกล่าวอ้างไว้ในพระไตรปิฎกจากการบอกเล่าของพระอานนท์ตั้งแต่การสังคายนาครั้งที่ ๑ นั้นเอง

วรรณกรรมอันสงส์บางเรื่องมีจุดนิยบทขึ้นต้นด้วย เอวเม สุตฺ แต่ผู้แต่งไม่ได้กล่าวถึงบทบาทของพระอานนท์ในการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๑ ก็มี

๒. เนื้อเรื่อง

วรรณกรรมอันสงส์มีรูปแบบเนื้อเรื่อง ๒ รูปแบบ ได้แก่ แบบบุคลาธิษฐาน คือเป็นเนื้อเรื่องที่มีการยกขาคทหรือนิทานประกอบการดำเนินเรื่อง มีการอธิบายความในลักษณะของสาธกโวหาร และแบบธรรมาธิษฐาน คือเป็นการแสดงอันสงส์ของการทำบุญโดยไม่มีการยกนิทานหรือขาคทมาประกอบ แต่จะเน้นที่อันสงส์ของการสร้างบุญนั้นเนื้อเรื่องของวรรณกรรมอันสงส์มี ๔ ลักษณะ ดังนี้

๒.๑ พระพุทธเจ้าทรงปรารภเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แล้วตรัสขึ้นเอง

๒.๒ มีผู้ทูลถามพระพุทธเจ้าจากพระสาวก เช่น พระอานนท์ พระโมคคัลลานะ พระสารีบุตร หรือพระมหากัสสปะ เป็นต้น หรือเป็นการทูลถามจากฆราวาส เช่น พระเจ้าปัสเสนทิโกศล ที่มีความสงสัยในอันสงส์ของการทำบุญ

๒.๓ พระอานนท์เป็นผู้เล่าเรื่อง คือเป็นเรื่องที่พระอานนท์ได้รับฟังมาจากพระพุทธเจ้าโดยตรง เนื้อเรื่องที่เล่าโดยพระอานนท์นั้น จะมีส่วนเกริ่นนำว่า เอวเม สุตฺ

๒.๔ เป็นนิทาน คือเป็นเรื่องที่ไม่ได้อ้างอิงถึงที่มาของเรื่องใน ๓ กรณีแรก แต่เนื้อเรื่องได้ยกนิทานมาอธิบายที่มาและผลอันสงส์ของการทำบุญ เช่น สลองข้าวพันก้อน เป็นต้น

๓. สโมธาน

เป็นลักษณะเฉพาะในวรรณกรรมประเภทขาคท โดยทั่วไปใช้ว่าสโมธาน หมายถึง การรวมกันหรือการประชุมกัน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ประชุมขาคท สโมธานหรือประชุมขาคทนี้ชาวอีสานมีศัพท์เฉพาะว่า ม้วนชาติ คือการสรุปการกลับชาติมาเกิดของบุคคลต่างๆ ว่าบุคคลใดในอดีตชาติได้กลับมาเกิดเป็นใครในสมัยพุทธกาล^{๑๒}

วรรณกรรมอันสงส์บางฉบับ ไม่มีสโมธาน เช่น สลองข้าวจี เนื่องจากไม่ได้กล่าวถึงตัวละครที่เป็นพระโพธิสัตว์ แต่กล่าวถึงตัวละครที่เป็นบุคลาธิษฐานธรรมดา จึงไม่มีเนื้อหาในส่วนของสโมธาน

^{๑๒} ยุทธพงศ์ มาตย์วิเศษ, "วัฒนธรรมชุมชนจากวรรณกรรม " ล่าสลอง " บ้านท่าม่วง อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด", วิทยานิพนธ์ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๕๑, หน้า ๖๑-๖๖.

๔. ส่วนจบเรื่อง

ส่วนจบเรื่อง มีความแตกต่างกันตามแต่ต้นฉบับของแต่ละผู้ การจบเรื่องของวรรณกรรมอาณานิสงส์ ผู้แต่งจะจบเรื่องตามแบบแผนของคัมภีร์ทางพุทธศาสนาทั่วไป คือการบรรลุลุทธิกรรมของพุทธบริษัท ๔ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ในระดับธรรม โสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี และอรหัตต์^{๑๓}

วรรณกรรมอาณานิสงส์จะบอกให้รู้ตอนจบ คือ มักจะกล่าวถึงเรื่องที่แสดง เช่น

“กล่าวอาณานิสงส์แห่งบุคคลผู้ได้ให้ข้าวเป็นทาน **นิตถิต** ก็แล้วท่อนี้ก่อนแล”^{๑๔}

“ผลอาณานิสงส์อันชายทุกขีไ้ได้ให้ข้าวพันก้อนอาชัญเป็นทาน **นิตถิต** ก็แล้วท่อนี้แล”^{๑๕}

“สงกาสรราชาชาติกั อันว่า สงกาสรราชาชาติก **สมตต** ก็แล้วท่อนี้ก่อนแล”^{๑๖}

“มิตถิกภิกษุทานานิสงส์ กล่าวอาณานิสงส์อันได้ให้ข้าวประดับดินเป็นทาน **นิตถิต** ก็เสด็จบรรพรวรท่อนี้แล”^{๑๗}

“สลากภตตานิสถกั กล่าวอาณานิสงส์ให้เข้าสลากภตเป็นทาน **นิตถิต** ก็แล้วท่อนี้ก่อนแล”^{๑๘}

“กฐินทานานิสงส์กถา **นิตถิต** ก็บรรพรวนแล้วท่อนี้แล”^{๑๙}

“พุทธสีมานิสถกถา ขรียาอันจากขอตสิมก็แล้วท่อนี้ก่อนแล”^{๒๐}

“วิตาณ ชามฎกั อันว่า วิตาณชาติก **สมตต** ก็แล้วท่อนี้แล”^{๒๑}

“วัจจกฐิชาติกั อันว่า วัจจกฐิชาติก **สมตต** ก็หากแล้วท่อนี้ก่อนแล”^{๒๒}

การกล่าวจบนี้มีนิมิตของการกล่าวจบเป็นภาษาบาลี ตามด้วยภาษาไทยให้รู้ว่าคัมภีร์จบแล้ว คือ คำว่า “แล้วท่อนี้ก่อนแล”

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖ .

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๙.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๓.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔.

๕. อวสานพจน์

การสร้างคัมภีร์ใบลานสมัยก่อน ในกรณีที่ผู้สร้างไม่สามารถเขียน (จาร) ได้ ต้องมีการจ้างบุคคลที่สามารถจารได้ แต่หากผู้สร้างสามารถจารได้เองก็สามารถจารหนังสือใบลานเรื่องที่ต้องการทำบุญได้เลย สิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นภายหลังจากการจารวรรณกรรมที่ต้องการสร้างถวายวัด มักจะมีธรรมเนียมในการจารที่เป็นเนื้อหาที่ไม่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมหลัก ซึ่งปรากฏอยู่ในลานหน้าท้าย ๆ ของใบลานแต่ละผูก เรียกว่า อวสานพจน์ (colophon) ซึ่งจะเริ่มขึ้นเมื่อจารวรรณกรรมที่ต้องการสร้างเสร็จสิ้นแล้ว จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า อวสานพจน์ มีการกล่าวถึงเรื่องต่าง ๆ คือ ยาม และวันที่จารใบลานเสร็จ, การบอกชื่อเจ้าภาพในการสร้าง และบอกชื่อผู้จาร, การอุทิศส่วนกุศล, การตั้งความปรารถนา, การบอกกล่าว ขอร้องในกรณีที่อาจจะเขียนผิดพลาด, การกล่าวขอร้องวรรณกรรมหรือคัมภีร์ที่สร้าง, การยืม-คืน, ข้อควรระวังในการอ่านหนังสือ, การบอกความรู้สึกระหว่างเขียน รวมถึงเนื้อหาซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับความรัก ศาสนา และเรื่องส่วนตัวของผู้จาร

อวสานพจน์ที่ปรากฏในใบลานภาคอีสาน มีลักษณะเป็นการเขียนที่ผู้เขียนมีอิสระทั้งรูปแบบและเนื้อหา ยกตัวอย่าง การบอกเวลาในการจารใบลาน นอกจากจะมีการบอกเวลาตามแบบราชสำนักล้านช้างแล้ว ยังมีการบอกเวลาตามแบบท้องถิ่นอีสานด้วย เช่น ยามสาวลงท่า, ยามตะเว็นสอดชื้อ, ยามตีกลองงัน, ยามกินข้าวแลง, ยามควายตอมແหล่ง เป็นต้น ซึ่งยามเหล่านี้เป็นการบอกเวลาที่เชื่อมโยงถึงวิถีชีวิตแบบท้องถิ่นอีสานซึ่งมีความเข้าใจกันดีในท้องถิ่นและนิยมใช้ในเอกสารใบลานภาคอีสาน ซึ่งบางครั้งใช้ปะปนกับยามแบบราชสำนักล้านช้างด้วย

อวสานพจน์ในวรรณกรรมสลองนี้ บอกถึงวันเดือนปีที่สร้างเสร็จ ผู้สร้าง คำอุทิศ และความปรารถนาของผู้สร้าง ตัวอย่างเช่น

ปีวอก โทศก ตกอยู่ในวสันตฤดู เดือน ๑๐ ขึ้น ๔ ค่ำ วัน ๖ เจ้าชนนฝาง มีใจใสศรัทธา
เป็นอันยิ่ง จึงได้สร้างหนังสือสลองกุฎีไว้กับศาสนาพระพุทเจ้าตราบต่อเท้า ๕,๐๐๐
พระวัสสา นิพพานปัจจโยโหตุ ขอให้ได้ตั้งค้ำค้ำปรารถนา ขอให้สอดบิดามารดา
คูบาอาจารย์ ทุกตนทุกองค์ก็ข้าเทอญ ผู้ข้าได้สร้างแล้ว จิตจอดใจใส ขอให้มื่อานิสงส์
ส่งเมื่อเมืองฟ้า^{๒๓}

^{๒๓} สุภณ สมจิตศรีปัญญา, "วาทกรรมจากวรรณกรรมอานิสงส์ต่อการสร้างทุนทางวัฒนธรรมในภาคอีสาน", หน้า ๑๙๘.

กรณีที่ผู้สร้างเป็นพระภิกษุสามเณร เมื่อบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาในภาคอีสาน จะต้องมีการศึกษาเล่าเรียน จนมีคำพูดติดปากกันว่า “บวชเขียนเขียนอ่าน” ซึ่งจะมีการเรียนอ่านใบลาน หรือบางรูปอาจจะหัดจารใบลาน เมื่อหัดจารเสร็จเรียบร้อย หนังสือที่หัดจารนั้นก็ถวายเป็นการสร้างหนังสือใบลานไปในตัวด้วย ซึ่งการจารลักษณะเช่นนี้จะสังเกตได้ง่าย ๆ และพบบ่อย คือ อักษรจารมีลักษณะที่ไม่สวย รูปร่างอักษรจะไม่เท่ากัน เส้นบรรทัดขึ้น ๆ ลง ไม่ตรง และในบางครั้ง ผู้จารเองก็จะบอกไว้ในอวสานพจน์ (Colophon) ว่าเป็นการหัดจาร ดังนี้

เขียนบ่เป็นปานใดแล้ว เขียนเขียนใหม่ครุบาเอย โดโตถักให้ยอ โดโตบ่พอให้หาใส่
แต่ถ้อน สีสีกเดือน ๖ แลท่านทั้งหลายเอย

ในบางครั้งการจารใบลาน มีผู้นำใบลานเปล่ามาถวายเป็นเพิ่มเติม ในภาษาถิ่นอีสานเรียกว่า “เพาะ” ดังนั้นในใบลานบางผูกจึงมีการบอกชื่อผู้ที่นำใบลานมาสมทบ ดังนี้

เณรทองมีใจใสศรัทธาสร้างหนังสือพันธาตุไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้า ชนันทก้าได้เอา
ลานมาชำเพาะ ๒ ใบ ขอให้ได้บุญหลาย ๆ ก็ข้าเทอญ

จะสังเกตได้การสร้างใบลานในกรณีที่ผู้สร้างเป็นพระสงฆ์ การจารใบลานพระสงฆ์จะเป็นผู้จารเอง และมีบางผูกที่กล่าวถึงผู้ช่วยจาร

กรณีของอุบาสกอุบาสิกา เมื่อต้องการทำบุญด้วยการสร้างหนังสือผูกใบลาน ในกรณีที่ผู้สร้างสามารถจารได้ ก็จารเองได้เลย ส่วนกรณีที่จารไม่ได้ อาจจะทำจ้างจาร ซึ่งผู้ที่จารส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ผ่านการบวชเรียนมาก่อน หรืออาจจะเป็นพระภิกษุสามเณรก็ได้ ซึ่งกรณีเช่นนี้ในบางผูกผู้จารจะบอกชื่อเจ้าศรัทธาหรือเจ้าของลานและผู้ที่จารไว้ในบทอวสานพจน์ ดังนี้

พ้อออกเฒ่าหมื่นมีใจใสศรัทธาพร้อมลูกเต้าฝัวเมีย ชื่อลานมาจ้างให้จ้าวอ่อนสากับ
จ้าวเมืองสร้างหนังสือสังฆมธาตุไว้กับศาสนาพระพุทธเจ้า...นัยยะหนึ่งแมนเพื่อทั้ง
สองได้สิกขาลาเพศขึ้นไปก็ดี ขอให้ได้ดั่งคำมกคำบารารณา อันเมื่อข้าได้สร้างธรรมะ
ลูกนี้ก็ข้าเทอญ

เมื่อมีการจารเสร็จก็จะนำหนังสือผูกเรื่องนั้น ๆ ไปถวายเป็นบุญ โดยถวายเป็นงานบุญต่าง ๆ เช่น บุญกฐิน บุญแจกข้าว เป็นต้น

การสร้างทุนทางวัฒนธรรมนี้มี ๕ วรรณกรรมสองที่สามารถสร้างทุนทางวัฒนธรรมได้มากที่สุด คือ สลอลสิม สลอลกุฎี สลอลหัวแจก สลอลธาตุ และสลอลน้ำสำง^{๒๔} ที่กล่าวว่าเป็นทุนทางวัฒนธรรม เนื่องจากว่า ใช้เป็นเครื่องมือปลูกศรัทธา^{๒๕} และศาสนวัตถุสำหรับรองรับการใช้งานของชุมชน ได้แก่ พระพุทธรูป คัมภีร์ สะพาน บ่อน้ำ ธง มีด ขวาน เตียง เม็งจ^{๒๖}

การสร้างศาสนวัตถุเหล่านี้ไม่จัดว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตสำหรับพระสงฆ์ แต่ชาวอีสานที่นิยมสร้างศาสนวัตถุเหล่านี้ ตามความเชื่อ คตินิยมในท้องถิ่นอีสาน ซึ่งชาวอีสานยังมีคำพูดที่กล่าวสนับสนุนการสร้างศาสนวัตถุ เช่น “ขุดน้ำบ่อ ก่อศาลา ยอขาผู้เฒ่า” ซึ่งถือว่าได้อานิสงส์มาก

สรุป

การสังเคราะห์วรรณกรรมอานิสงส์ในเรื่องนี้ เป็นการสังเคราะห์ด้านรูปแบบและเนื้อหาของวรรณกรรมอานิสงส์ ในด้านรูปแบบได้ศึกษาสังเคราะห์ต้นฉบับ ซึ่งมีความหลากหลายของต้นฉบับ คือ ฉบับล่องรัก ฉบับล่องชาติ ฉบับชาติทึบ ฉบับลานดิบ ฉบับรักทึบ แต่ตัวอักษรที่ใช้บันทึกนั้น เป็นตัวอักษรธรรมอีสาน ทั้งหมด ซึ่งแสดงให้เห็นขอบของการการอักษรที่แยกออกระหว่างอักษรทางโลก และอักษรทางธรรม ซึ่งอักษรธรรมอีสานใช้จารเรื่องราวทางหลักธรรมเป็นหลัก ส่วนอักษรไทยน้อยไม่ปรากฏว่ามีการนำมาจารวรรณกรรมสองเลย

ในเรื่องของรูปแบบการแตงั้น วรรณกรรมสองได้อาศัยรูปแบบพระสุตตันตปิฎกในการดำเนินเรื่อง แต่จะเพิ่มในส่วนของอวสานพจน์เข้ามา ซึ่งเป็นแนวคิดอิสระของผู้จาร ไม่ใช่ผู้จ้างเขียน

ในเรื่องของรูปแบบการแตงั้น วรรณกรรมสองได้อาศัยรูปแบบพระสุตตันตปิฎกในการดำเนินเรื่อง แต่จะเพิ่มในส่วนของอวสานพจน์เข้ามา ซึ่งเป็นแนวคิดอิสระของผู้จาร ไม่ใช่ผู้จ้างเขียน

^{๒๔} สุภณ สมจิตศรีปัญญา, “วาทกรรมจากรวรรณกรรมสองต่อการสร้างทุนทางวัฒนธรรมในภาคอีสาน”, หน้า ๒๑๒.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๒.

^{๒๖} ในภาคอีสานหากเป็นคำที่สะกดด้วย “~ญ” สามารถที่จะแผลงเป็น “~ง” ได้ เช่น

มัญจ	เม็งจ	แปลว่า เตียง
ปัญจ	เบ็งจ	แปลว่า ห้า
สีหบัญชร	สีหเบ็งชร	แปลว่า หน้าต่าง

เม็งจในภาษาอีสานอีสาน หมายถึง เตียง ถ้าเป็น กองเม็งจ หมายถึง เตียงที่มีเครื่องสมณูปโภคซึ่งถือเป็นส่วนประกอบในการอุปสมบท เช่น หมอน ผ้าห่ม ในภาคอีสานปัจจุบันยังเรียกว่า “กองเม็งจ”

การสังเคราะห์ด้านวรรณศิลป์นั้น วรรณกรรมอันสงฆ์มีวรรณศิลป์ที่น้อยมาก เนื่องจากเป็นวรรณกรรมศาสนา แต่ก็มิให้เห็นอยู่มาก ส่วนการใช้ภาษาผู้แต่งได้ใช้ภาษาบาลี และภาษาถิ่นอีสาน

องค์ความรู้ที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานหลายเรื่อง เป็นองค์ความรู้ด้านพุทธศาสนาแนวประชาชน และพุทธศาสนาตามคัมภีร์หลักของพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎก และวรรณกรรมอันสงฆ์ได้ส่งผลกระทบต่ออิทธิพลของชาวอีสานในด้านองค์ความรู้ในศาสนา การสร้างเอกสารใบลาน และการสร้างทุนทางวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

จิรภัทร แก้วกู่. กาพย์กลอนอีสาน : ว่าด้วยข้อเท็จจริงวรรณกรรมประชาชน. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

ธวัช ปุณโณทก. ศิลปจารึกอีสานสมัยไทย-ลาว : ศึกษาทางด้านอักษรวิทยาและประวัติศาสตร์อีสาน กรุงเทพมหานคร: คุณพินอักษรกิจ, ๒๕๓๐.

_____. การอ่านจารึกสมัยต่าง ๆ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๔.

_____. วรรณกรรมภาคอีสาน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗.

ปรีชา พิณทอง. สารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๓๒.

พระมหาสมปอง มุทีโต. คัมภีร์อภิธานวรรณนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ชมรมนิรุกติศึกษา วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์, ๒๕๔๗.

บทความ

โครงการปริญญาเอกโทศึกษา. "การสำรวจและสรุปข้อมูลเกี่ยวกับใบลานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ". เอกสารโครงการประชุมทางวิชาการ เรื่อง การสำรวจสถานภาพองค์ความรู้จากคัมภีร์ใบลานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เสนอที่ โรงแรมนิว พัฒนา จังหวัดมหาสารคาม, ๒๒ - ๒๓ กันยายน ๒๕๔๔. (อัดสำเนา)

ธวัช ปุณโณทก. "อักษรไทยภาคเหนือ", ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๕ (มีนาคม ๒๕๒๖): ๑๒.

_____. "ประวัติศาสตร์ สังคมและการเมืองอีสาน จากจารึกวัดถ้ำสุวรรณคูหา อุดรธานี", ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๘ (มิถุนายน ๒๕๒๘): ๑๑๘.

พระมหาบุญชู สิริปัญโญ. "อนุโมทนา เจตนา บอกกล่าว : มโนทัศน์ของการทำบุญโดยการสร้างหนังสือผูกใบลาน", ใน สารนิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิต รุ่นที่ ๔๘ ปีการศึกษา ๒๕๔๔. หน้า

๒๙๕-๓๐๕. ทรงวิทย์ แก้วศรี บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. "อวสานพจน์ : ความสำคัญบทสุดท้ายของใบลาน", **ธรรมทรรศน์**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑
(มีนาคม - มิถุนายน ๒๕๔๗): หน้า ๖๘ - ๗๕.

ยุทธพงศ์ มาตย์วิเศษ. "วัฒนธรรมชุมชนจากวรรณกรรม "ลำสลอง"บ้านท่าม่วง อำเภอสลภูมิ
จังหวัดร้อยเอ็ด". วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑.

พระมหาบุญชู ฤๅศรี. "การศึกษาโลกทัศน์แบบพุทธของชาวอีสานในวรรณกรรมเรื่องสังข์อมธาตุ".
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่). "การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏใน
วรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอันสืบสานและคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่าง ๆ ของ
ล้านนา". วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิต สาขาพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

สุภณ สมจิตศรีปัญญา. "วาทกรรมจากวรรณกรรมสลองต่อการสร้างทุนทางวัฒนธรรมในภาคอีสาน".
วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,
๒๕๕๑.

_____. "วิเคราะห์วรรณกรรมอีสานเรื่องสังข์อมธาตุ". รายงานการวิจัย ภาควิชาภาษาไทย
วิทยาลัยครูมหาสารคาม, ๒๕๓๗.

เอกสารใบลาน

สลองสังข์อมธาตุ. วัดชมพู่ บ้านหนองหิน อำเภอมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด. หนังสือผูก. อักษรธรรม
อีสาน. ฉบับลานดิบ. ไม่ปรากฏปีที่จาร. ๑ ผูก.

สังข์อมธาตุ. วัดชมพู่ บ้านหนองหินใหญ่ อำเภอมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด. หนังสือผูก. อักษรธรรม
อีสาน. ฉบับลานดิบ. ไม่ปรากฏปีที่จาร. ๔ ผูก.

คองพระคองเณร. ฉบับวัดสว่างท่าสี บ้านท่าสี ตำบลเกาะแก้ว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. หนังสือ
ก้อม. ฉบับลานดิบ. ไม่ปรากฏปีที่จาร. ๑ ผูก

สลองข้าวแจก. ฉบับวัดศรีเมืองคุณ บ้านเชียงพัง ตำบลนากว้าง อำเภอมือง จังหวัดอุดรธานี. หนังสือ
ผูก. ฉบับลานดิบ. ไม่ปรากฏปีที่จาร. ๑ ผูก

